

Nederland en de val van het Ottomaanse Rijk

Over de reactie van de Nederlandse zuilen op het ineenstorten van het Ottomaanse Rijk en het ontstaan van Turkije

Bachelorscriptie Geschiedenis (GE3V14054)

Januari 2021

D.A.C. van Bergen (6283276)

Dr. C. Creighton - Begeleider

8007 woorden

Inhoudsopgave

Inleiding en historische context	3
Methode	7
De protestante zuil	9
De katholieke zuil	13
De socialistische zuil	18
De liberale zuil	22
Conclusie	26
Bibliografie	28
Bijlage 1: Sleutelgebeurtenissen in het ontstaan van de republiek Turkije	32

Samenvatting

In deze scriptie wordt aan de hand van vier dagbladen, *De Standaard*, *De Tijd*, *Het Volk* en *De Telegraaf*, onderzocht hoe de vier Nederlandse zuilen stonden tegenover de val van het Ottomaanse Rijk en het ontstaan van het moderne Turkije. Hiervoor zijn de edities van deze kranten tussen 1914 en 1923 geanalyseerd.

Geconcludeerd wordt dat alle vier de zuilen uiteindelijk nagenoeg onverschillig zijn tegenover de gebeurtenissen in Klein-Azië, zeker als de aandacht die aan dat gebied besteedt wordt, vergeleken wordt met de aandacht die buitenlands nieuws uit andere landen krijgt. Ook is de impact die de Armeense Genocide heeft een opvallend prominente factor.

Inleiding en historische context

De banden tussen Nederland en Turkije zijn bijna net zo oud als Nederland zelf.¹ In 2012 werd er nog herdacht dat het vier eeuwen geleden was dat er banden werden aangegaan tussen beide landen. Hoewel er recent ruis op de lijn is gekomen, zijn Turkije en Nederland nog altijd nauw met elkaar verbonden.² Zo vormen Turken de grootste etnische minderheid in Nederland en zijn de landen belangrijke handelspartners en NAVO-bondgenoten.³ Zoals ik verderop in mijn inleiding zal aantonen, is er weinig geschreven over de verhoudingen tussen beide landen in de vroege twintigste eeuw. Het doel van deze scriptie is dit hiaat op te vullen. De centrale onderzoeksvraag is de volgende: ‘Hoe keken de kranten van de verschillende Nederlandse zuilen naar de ineenstorting van het Ottomaanse Rijk en het ontstaan van Turkije?’ De opgedane kennis kan gebruikt worden om de huidige relatie in historisch perspectief te plaatsen en om een beter begrip te krijgen van de Nederlandse samenleving in de vroege twintigste eeuw.

Het Ottomaanse Rijk in de vroege twintigste eeuw; oorlog en desintegratie

In de tijdperiode die in deze scriptie centraal staat, was het hoogtepunt van het Ottomaanse Rijk reeds lang gepasseerd.⁴ Het Ottomaanse Rijk werd al in de 19^e eeuw gezien als het zieke broertje van Europa en in het begin van de 20^e eeuw was de ontmanteling in volle gang.⁵ In een poging het tij te keren sloot het Ottomaanse Rijk zich na enige aarzeling op 29 oktober 1914 aan bij de centralen, die aangevoerd werden door het Duitse Rijk, Oostenrijk-Hongarije en Bulgarije.⁶ Die alliantie vocht onder andere tegen de Ottomaanse ervvijand, tsaristisch Rusland en tegen koloniale grootmachten als Frankrijk en Engeland. De oorlog moest de gelegenheid bieden om de Ottomaanse reputatie te herstellen en de vergevorderde desintegratie ongedaan te maken.⁷ Daarnaast was er de hoop dat verloren territorium heroverd kon worden.⁸ De oorlog verliep echter dramatisch.

In het tweede jaar van de oorlog besluit het Ottomaanse Rijk, gedreven door opkomend nationalisme, voorbereidingen te treffen voor een etnisch zuivere rompstaat.⁹ Om dit te realiseren

---

¹ M. Jakobs, *Diplomatieke Betrekkingen tussen De Republiek en het Ottomaanse Rijk 1612-1629*, (Utrecht, 2011) 3-4.

² ‘Minister Kaya uitgezet als ongewenste vreemdeling’, <https://nos.nl/artikel/2162700-minister-kaya-uitgezet-als-ongewenst-vreemdeling.html> (15-02-2021)

³ Turkije dreigt Nederland met ‘maatregelen’: hoe belangrijk is de handel? <https://www.businessinsider.nl/turkije-dreigt-nederland-met-maatregelen-hoe-belangrijk-de-handel/> (15-02-2021)

⁴ Eugene Rogan, *De Arabieren, Een Geschiedenis* (Amsterdam, 2010) 26-27.

⁵ Adam Zamoyski, *1812, Napoleons fatale veldtocht naar Moskou* (Amsterdam 2005) 91-110.; Eugene Rogan, *The Fall of The Ottomans, The Great War in the Middle East 1914-1920* (Londen, 2015) 3-23.

⁶ Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 53-74.

⁷ Ryan Gingeras, *Fall of the Sultanate: the Great War and the end of the Ottoman Empire, 1908-1922* (Oxford 2016) 103-117.

⁸ Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 41-46.

⁹ Robert Fisk, *The Great War for Civilisation. The Conquest Of The Middle East* (Londen, 2005) 390.

wordt het Armeense volk, dat tussen de Turken in Anatolië en die in het huidige Azerbeidzjan woonde, stelselmatig uitgeroeid.¹⁰ Door Turkije wordt tot op de dag van vandaag ontkend dat er sprake was van een vooropgezet plan.¹¹ De Britse historicus Robert Fisk, die zelfs door Osama Bin Laden werd geroemd om zijn onafhankelijkheid, toont in *The Great War for Civilization* echter meer dan voldoende aan dat dit wel het geval was.¹² Deze gebeurtenis zal zeer belangrijk blijken om de Nederlandse waardering van het Ottomaanse Rijk te begrijpen.

Na de oorlog werd het voormalige grondgebied opgedeeld in mandaatgebieden van de overwinnaars, met slechts een klein gedeelte in Anatolië dat nog door de Turken zelf werd geregeerd.¹³ Uit onvrede over deze behandeling begon een tweede oorlog: de Grieks-Turkse oorlog. Hieruit werd een nieuwe republiek geboren: het huidige Turkije.¹⁴

Nederland in de vroege twintigste eeuw; verzuiling en de media

Er was een wereld van verschil tussen het Ottomaanse Rijk en Nederland. In de eerste helft van de twintigste eeuw was Nederland verzuild. De protestanten, de katholieken, de socialisten en de liberalen leefden in wisselende mate gescheiden van elkaar.¹⁵ Zo hadden de zuilen hun eigen kranten en politieke partijen.¹⁶ De isolatie en homogeniteit van de verschillende zuilen verschilde per zuil en per periode.¹⁷ Ze drongen in ieder aspect van de levens van hun aanhangers door. Van de politiek tot de media die men tot zich nam en van de lokale sportclub tot de vakbond, de zuil was overal.¹⁸ Op de status van de individuele zuilen zal aan het begin van ieder hoofdstuk ingegaan worden. Hierbij heb ik me vooral gebaseerd op Arend Lijpharts *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*.¹⁹

De kranten in de onderzochte periode hadden al een lange traditie en konden zich meestal beroepen op een hoge kwaliteit, zelfs naar huidige standaarden.²⁰ Dit was ondanks hun politieke kleur.²¹ Door gebruik van de telegraaf en door modernisering van de drukpersen werd op hoog tempo

---

¹⁰ Fisk, *The Great War for Civilisation*, 388-436.

¹¹ Robert Fisk, *De Eerste Holocaust* (Amsterdam, 2008) 3-4.

¹² Fisk, *The Great War for Civilisation*. 388-436.

¹³ Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 390-395.; Fourteen Points, <https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points> (13-02-2021).

¹⁴ Gingeras, *Fall of the Sultanate*, 279-295.

¹⁵ Arend Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek* (Amsterdam, 1968) 27-35.

¹⁶ Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, 37-44.; Huub Wijfjes en Frank Harbers (Red.), *De Krant, Een cultuurgeschiedenis* (Amsterdam, 2019) 137-141.

¹⁷ Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, 27-35.

¹⁸ 'Verzuiling' <https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxub/verzuiling> (08-02-2021)

¹⁹ Arend Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek* (Amsterdam, 1968).

²⁰ Huub Wijfjes en Frank Harbers (Red.), *De Krant, Een cultuurgeschiedenis* (Amsterdam, 2019) 121-122; 154-162.

²¹ Wijfjes en Harbers (Red.), *De Krant*, 121-122; 154-162.

de nieuwshonger van de lezer bediend.²² Dagbladen bereikten in de vroege twintigste eeuw een breed publiek, doordat de drukkosten en de belasting lager werden.²³ Tijdens de verzuiling werd dit medium ook gebruikt om de achterban de wereld te tonen door de bril van de zuilen.²⁴ Hun archieven geven daarom een goed beeld van wat de invalshoeken en uitgangspunten van deze zuilen waren.

Literatuur

Er is veel geschreven over de Eerste Wereldoorlog. De afgelopen tien jaar verscheen er ter ere van het centennium van de oorlog een aantal vuistdikke boeken, zoals *Sleepwalkers* van Christopher Clark, *The Great War* van Peter Hart en *1914-1918* van David Stevenson.²⁵ Deze boeken zijn zeer de moeite waard en voegen veel toe aan de kennis over de politieke situatie en de Eerste Wereldoorlog in de vroege twintigste eeuw. De nadruk in deze werken ligt echter op de Europese grootmachten en het westfront. Het oostfront blijft daardoor onderbelicht. Christopher Clarks monumentale werk besteedt bijvoorbeeld maar een enkel hoofdstuk aan de Turkse oorlogen, in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog.²⁶

In dezelfde periode verschenen zijn er ook enkele boeken verschenen over de ondergang van het Ottomaanse Rijk specifiek. Voor deze scriptie heb ik gebruik gemaakt van *The Fall of the Ottomans* van Eugene Rogan en van *Fall of the Sultanate* van Ryan Gingeras.²⁷ De twee boeken hebben een vergelijkbare titel en dito insteek; de val van de Ottomaanse dynastie staat centraal. Er wordt minder aandacht besteed in beide werken aan de internationale context.

Daarnaast verschenen er aan het begin van de eeuw enkele boeken over het Midden-Oosten in algemenere zin, waarin er in wisselende mate aandacht wordt besteed aan de Eerste Wereldoorlog, zoals *De Arabieren* van Eugen Rogan en *The Great War for Civilisation* van Robert Fisk.²⁸ Het vuistdikke werk van Robert Fisk kan worden beschouwd als een standaardwerk voor eenieder die een studie wil maken van de twintigste eeuw in het Midden-Oosten.²⁹ Dit werk en *De Arabieren* van Eugene Rogan gaan diep in op de Eerste Wereldoorlog, en betrekken daarbij ook de buitenlandse grootmachten die zich door middel van bijvoorbeeld mandaatgebieden, direct bemoeien met het Midden-Oosten. Geen van deze boeken legt echter de focus op de verhoudingen

---

²² Wijffjes en Harbers (Red.), *De Krant*, 126-136.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, 137-141.

²⁵ Christopher Clark, *Slaapwandelaars, Hoe Europa In 1914 Ten Oorlog Trok* (2015, Amsterdam); Peter Hart, *The Great War 1914-1918* (Londen, 2014); David Stevenson, *1914-1918, The History Of The First World War* (Londen, 2012).

²⁶ Clark, *Slaapwandelaars*, 73-78.

²⁷ Eugene Rogan, *The Fall of The Ottomans, The Great War in the Middle East 1914-1920* (Londen, 2015); Ryan Gingeras, *Fall of the Sultanate: the Great War and the end of the Ottoman Empire, 1908-1922* (Oxford 2016).

²⁸ Robert Fisk, *The Great War for Civilisation. The Conquest Of The Middle East* (Londen, 2005); Eugene Rogan, *De Arabieren, Een Geschiedenis* (Amsterdam, 2010).

²⁹ Robert Fisk, *The Great War for Civilisation. The Conquest Of The Middle East* (Londen, 2005).

tussen de Ottomanen en de neutrale Nederlanders. Over Nederlands neutraliteitspolitiek specifiek verscheen *Buiten Schot* van Paul Moeyes, maar ook hij laat na om van het Ottomaanse Rijk meer dan een figurant te maken.³⁰ Deze scriptie tracht dat gat op te vullen.

---

³⁰ Paul Moeyes, *Buiten schot. Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog 1914-1918* (Amsterdam, 2011).

Methode

Om de hoofdvraag te beantwoorden zal ik kijken naar de berichtgeving in de kranten. Gezamenlijk kunnen deze, zoals betoogd in het vorige hoofdstuk, een compleet beeld geven van het sentiment van de verschillende zuilen over de ineenstorting van het Ottomaanse Rijk en het ontstaan van Turkije.

De periode die ik onderzoek reikt van juni 1914, de dood van de Oostenrijkse aartshertog Frans-Ferdinand, tot en met 29 oktober 1923, wanneer de Turkse republiek officieel gesticht wordt. Om deze periode, die bijna tien jaar bestrijkt, te onderzoeken heb ik vooraf een lijst opgesteld met sleutelgebeurtenissen in geschiedenis van het Ottomaanse Rijk. Het selectie criterium is dat de gebeurtenissen invloed hadden op de mening van Nederland op het Ottomaanse Rijk of dat ze dusdanig nieuwswaardig waren dat ze in Nederland het nieuws gehaald moeten hebben. Voorbeelden van die sleutelmomenten zijn de Armeense Genocide, de verovering van Jeruzalem en het aftreden van de laatste sultan. Deze lijst, die in zijn volledigheid te vinden is in de bijlage, is gebaseerd op secundaire literatuur, zoals *The Great War for Civilization* van Robert Fisk, *The Fall of the Ottomans* en *De Arabieren* van Eugene Rogan en *The Fall of the Sultanate* van Ryan Gingeras.³¹

Aan de hand van de datums van die sleutelmomenten is er vervolgens gericht gezocht in de krantendatabase Delpher.³² De onderzochte kranten zijn geselecteerd op basis van hun representativiteit voor de betreffende zuilen. De oplage van de desbetreffende kranten speelde hierbij een grote rol. Hierbij heb ik me mede gebaseerd op *De Krant* van Huub Wijfjes en Frank Harbers.³³ Om door de grote hoeveelheid ruw bronmateriaal heen te komen die deze eerste zoektocht opleverde, is er vervolgens, waar mogelijk, gebruik gemaakt van de zoekfunctie van Delpher. Delpher heeft middels software de meeste gedigitaliseerde kranten omgezet in teksten. Deze teksten zijn doorzocht met (waar nodig vervoegde) zoektermen als 'Turkije', 'Sultan', 'Armenië', 'Islam' en 'Ottomanen'. Deze zoektermen werden naar gelang de relevantie met betrekking tot het sleutelmoment gebruikt, om de schifting te maken tussen het relevante nieuws en al het overige nieuws. De kranten die in verband met slechte kwaliteit niet in zoekbare tekst waren omgezet, zijn zonder dit hulpmiddel doorzocht. Dit betrof vooral *Het Volk*. Een nadeel van deze methode is dat als de gezochte term gevonden kon worden in een vouw of maar half gedrukt was, de zoekfunctie niet zaligmakend was.

---

³¹ Robert Fisk, *The Great War for Civilisation. The Conquest Of The Middle East* (Londen, 2005); Eugene Rogan, *The Fall of The Ottomans, The Great War in the Middle East 1914-1920* (Londen, 2015); Eugene Rogan, *De Arabieren, Een Geschiedenis* (Amsterdam, 2010).; Ryan Gingeras, *Fall of the Sultanate: the Great War and the end of the Ottoman Empire, 1908-1922* (Oxford 2016).

³² 'Wat is Delpher' <https://www.delpher.nl/nl/platform/pages/helpitems?nid=370> (15-02-2021)

³³ Huub Wijfjes en Frank Harbers (Red.), *De Krant, Een cultuurgeschiedenis* (Amsterdam, 2019).

Uit deze filters kwam vervolgens een selectie van artikelen die relevant waren voor het beantwoorden van de hoofdvraag. Ze schetsen een beeld van hoe de krant in kwestie aankeek tegen de ontwikkelingen in het Ottomaanse Rijk. Naar de meest exemplarische artikelen wordt in deze scriptie concreet verwezen, de rest is gebruikt als bronmateriaal.

1. De protestante zuil

De protestantse zuil was een van de grootste zuilen in Nederland.³⁴ De zuil bestond uit aanhangers van het protestante geloof in de brede zin van het woord.³⁵ In 1914 is Abraham Kuyper de grote voorman van 'de kleine luyden', zoals hij zijn achterban noemde. Hij richtte de Vrije Universiteit op, stond aan de wieg van de Anti Revolutionaire Partij en startte ook het dagblad *De Standaard*.³⁶ Deze krant voldoet in journalistieke zin aan hoge standaarden, al werd het nieuws immer door een protestants-christelijke bril benaderd.³⁷

Al voor de moord op de Oostenrijkse kroonprins besteedt *De Standaard* aandacht aan de oplopende spanningen in en rond het Ottomaanse Rijk. Op 27 juni 1914 meldt de krant dat zowel Griekenland als Turkije zich met 'koortsachtige ijver' aan het bewapenen zijn. Dit wijdt de krant aan het feit dat de Griekse bevolking in Klein-Azië aan 'de hevigste vervolging door de Turken' blootstaat. *De Standaard* vindt het vermeldenswaardig dat de Grieken worden gedwongen zich te bekeren tot 'de Mohammedaanse godsdienst'.³⁸

Daags na de aanslag, op 1 juli, gaat het dagblad uiteraard in op de wereldwijd oplopende spanningen. Hierbij wordt ook de Balkan genoemd, waaruit het Ottomaanse Rijk zich moest terugtrekken in de decennia daarvoor.³⁹ Op 13 juli bezint het dagblad zich in een artikel dat de kop '*Macht boven recht*' draagt. Er wordt in betoogd dat verschillende Balkanstaten 'aloude christenstaten' waren die door 'de Turk' zijn 'onderworpen', van hun vrijheid beroofd en worden 'gebrandschat en getyranniseerd' totdat Oostenrijk 'aan dezen voor den christennaam zoo smaadelijke toestand' [...] 'paal en perk stelde'.⁴⁰ Hier is voor het eerst te zien dat *De Standaard* een religieuze dimensie toevoegt aan het conflict.

In januari 1915 blikt *De Standaard* terug op de aanloop naar de oorlog. Het christelijke narratief keert hier terug, met name als het gaat over de Russisch-Turkse Oorlog van 1877-78 die ten doel had de christelijke Balkan te ontdoen van Ottomaanse invloeden.⁴¹ Rond die tijd begint het Ottomaanse rijk met het etnisch zuiveren van Anatolië.⁴² 24 april 1915 wordt beschouwd als beginpunt van de genocide wordt vaak aangehouden, maar duurt het nog een half jaar voordat dit in de Nederlandse kranten te lezen is.⁴³ Op 8 oktober 1915 bestaat er bij *De Standaard* geen twijfel meer over:

---

³⁴ Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, 27-30.

³⁵ Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, 42-43.

³⁶ Wijffjes en Harbers (Red.), *De Krant*, 139-141.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Anoniem, 'Buitenland', *De Standaard*, 27 juni 1914.

³⁹ Anoniem, 'Varia', *De Standaard*, 1 juli 1914.

⁴⁰ Anoniem, 'Varia', *De Standaard*, 13 juli 1914.

⁴¹ Anoniem, 'Het voorspel van den wereldoorlog', *De Standaard*, 4 januari 1915.

⁴² Fisk, *The Great War for Civilisation*, 388-436.

⁴³ Fisk, *De Eerste Holocaust*, 3-4.; Wijffjes en Harbers (Red.), *De Krant*, 118-119.

*'De onthullingen over de gruwelen in Armenië hebben -naar Reuter uit Londen seint- diepe verontwaardiging gewekt in Engeland. De ministerieele Westm. Gazette zegt, dat de Turk niet is veranderd, tenzij dat hij slechter is geworden.'*⁴⁴

Het is natuurlijk zo dat hier slechts andere kranten geciteerd worden, maar het is wel een veelzeggende redactionele keuze om juist deze citaten te vermelden; als er een Duitse krant was geciteerd, was er waarschijnlijk een ander verhaal naar buiten gekomen. Daarnaast is het gebruik van de term 'de Turk' opvallend. Het verraadt een neerbuigende instelling, waarbij een compleet volk gereduceerd wordt tot een aantal karaktereigenschappen en iedere kans op individualisme verliest.

Het sentiment keert zich steeds meer tegen de Ottomanen. Waar er aan het begin een voorzichtige toon werd aangeslagen, is de toon twee jaar later onmiskenbaar negatief tegenover het Ottomaanse Rijk, mede door de etnische zuivering die op dat moment nog altijd gaande is.⁴⁵ In het jaaroverzicht van 1916, dat op 12 januari 1917 gepubliceerd wordt, is wel enige bewondering voor de Ottomaanse verrichtingen waar te nemen.⁴⁶ Dit heeft te maken met de geboekte successen bij Gallipoli, waar de geallieerde legers verrassend werden teruggedreven.⁴⁷ Er wordt meteen aan toegevoegd dat het goed mogelijk is dat niet de Ottomanen zelfstandig staande blijven, maar dat de 'Duitschen reus (...) den zieken man een krachtigen ruggesteun gaf.' Deze claim is niet uit de lucht gegrepen. Duitse financiële steun was een voorwaarde geweest van de Ottomanen om tot de oorlog toe te treden.⁴⁸ *De Standaard* gelooft niet dat het Ottomaanse Rijk het op de lange termijn zal volhouden. De krant sluit de beschouwing af met een onheilspellende zin: 'De Halve Maan gaat nòg niet onder.'⁴⁹

Op 11 december 1917 wordt Jeruzalem, een stad die voor zowel de islam als het christendom een belangrijke rol speelt, ingenomen door de oprukkende Britse troepen.⁵⁰ Dit is een verovering die een sterke symbolische waarde heeft voor zowel de geallieerden als voor de Ottomanen.⁵¹ De foto waarop de Britse bevelhebber te voet de heilige stad betreedt, is dan ook iconisch. Vanzelfsprekend is de verovering van de stad het nieuws waarmee *De Standaard* de volgende dag opent, in niets minder dan een jubelstemming: 'het losmaken van deze heilige plaats uit den Turkschen band is iets waarmee elk Christen sympathiseren kan.' De verovering wordt gezien als het rechtzetten van een

---

⁴⁴ Anoniem, 'Buitenland, de Groote Oorlog, de toestand', *De Standaard*, 8 oktober 1915.

⁴⁵ Anoniem, 'Buitenland, varia', *De Standaard*, 24 juni 1916.

⁴⁶ Anoniem, 'De Historie van het jaar 1916', *De Standaard*, 17 januari 1917.

⁴⁷ Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 185-215.

⁴⁸ *Ibidem*, 57-60.

⁴⁹ Anoniem, 'De Historie van het jaar 1916', *De Standaard*, 17 januari 1917.

⁵⁰ Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 348-353.

⁵¹ Gingeras, *Fall of the Sultanate*, 188.; Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 353.

misstand op het Congres van Wenen (1814-15), waarop men nagelaten had om de stad in christelijke handen veilig te stellen.⁵²

In het jaar 1918 is de berichtgeving rond Turkije schaars. Tekenend voor deze verschuiving van de aandacht is dat *De Standaard* op de dag van de Ottomaanse overgave opent met een artikel over een ontgroeningsschandaal op een hogeschool. Pas het tweede artikel gaat over de overgave en zelfs dan gaat het in de zesde zin alweer over de gevolgen van deze wapenstilstand voor de Duitse oorlogskansen.⁵³ Twee dagen voor de uiteindelijke wapenstilstand tussen de Duitsers en de geallieerden geeft *De Standaard* een overzicht van het laatste jaar van de oorlog. Het sentiment hierin is licht gekeerd tegen de centralen. Dit

De Britse generaal Allenby betreedt Jeruzalem te voet – Library of Congress

lijkt vooral een anti-Duits sentiment te zijn, daar Turkije in het tien alinea's lange stuk slechts één keer genoemd wordt, terwijl het westfront uitgebreid behandeld wordt.⁵⁴

In 1919 vinden er vredesbesprekingen in Versailles plaats. Voor het Ottomaanse Rijk betekende dit verdrag een totale ontmanteling onder het mom van zelfbeschikking.⁵⁵ Slechts de provincies in Anatolië die etnisch overduidelijk Turks waren, mochten behouden worden. Dit is een zeer ruime interpretatie van het twaalfde van de Veertien Punten van president Wilson.⁵⁶ De rest van het voormalige territorium werd opgedeeld onder verschillende staten. Er wordt bijzonder belang gehecht aan de stad Constantinopel door de krant. Het dagblad mijmert uitgebreid over de mogelijkheid om er weer een Europees bolwerk van te maken en verbindt dit zelfs aan de door de christenen verwachte eindtijd.⁵⁷

In de volgende maanden is de verslaggeving oppervlakkig en neutraal van toon. Er verschijnt bijvoorbeeld een artikel in het voorjaar van 1922, over een moordpartij op christenen in 1919. De beschrijving ervan is echter, hoewel voor die tijd behoorlijk grafisch, niet oordelend.⁵⁸ De berichten over de wreedheden blijven wel binnenstromen en ze blijven gepubliceerd worden.⁵⁹ Gezien de

⁵² Anoniem, 'Jerusalem veroverd', *De Standaard*, 12 december 1917.

⁵³ Anoniem, 'Buitenland, De Grote Oorlog', *De Standaard*, 1 november 1918.

⁵⁴ Anoniem, 'Buitenland, De Grote Oorlog', *De Standaard*, 9 november 1918.

⁵⁵ Fourteen Points <https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points> (13-02-2021).

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Anoniem, 'knooppunt der wereldhistorie', *De Standaard*, 6 mei 1919.

⁵⁸ Anoniem, 'Turksche Wreedheden', *De Standaard*, 18 mei 1922.

⁵⁹ Anoniem, 'Turksche Wreedheden', *De Standaard*, 31 mei 1922.; Anoniem, 'De Wreedheden in Anatolie', *De Standaard*, 6 juni 1922.

grafische beschrijvingen en dat er constant in de berichten vermeld wordt dat de slachtoffers christen zijn en de daders Turks, is het waarschijnlijk ook niet nodig geweest voor de krant om de daden te veroordelen. De lezer kon dit verband zelf ook wel leggen.

De Standaard is keurig op tijd met het vermelden van het aftreden van de Sultan.⁶⁰ In de berichtgeving rond de politieke chaos in Turkije is er opvallend meer aandacht voor aan de titel kalief in vergelijking met de titel sultan.⁶¹ Dit benadrukt wederom dat het religieuze aspect belangrijker was dan het staatkundige voor de protestanten. Vier dagen na de vlucht van de sultan wordt duidelijk waarom de krant deze nadruk legt: als kalief draagt Mehmed VI ook gezag over de moslims in 'ons Indië'.⁶²

De uiteindelijke proclamatie van de republiek kan op geen enkele interesse rekenen van *De Standaard*, mogelijk omdat dit slechts de laatste stap was in een lang proces en er *de facto* al een republiek was voor dit *de jure* werd. Hoe het ook zij, het bericht dat de Turkse natiestaat officieel opgericht is, wordt in een tweetal zinnen in de varia-column gepropt.⁶³

De Standaard legt vaak de nadruk op de religieuze verschillen. Het conflict op de Balkan wordt door de krant geframed als een strijd tussen de islam en het christendom. Hierin hadden ze niet volledig ongelijk, de sultan had immers een jihad afgekondigd. De religieuze solidariteit met de Armeniërs is enigszins opvallend. Hoewel de protestantse kerk net zo ver, en misschien nog wel verder, verwijderd is als de katholieke kerk van de Armeens-Orthodoxe kerk, is de solidariteit van de protestanten toch groter dan die van de katholieken, zoals we hierna zullen zien. *De Standaard* is initieel al gekant tegen het Ottomaanse rijk en ziet zich in die mening bevestigd in de gebeurtenissen van het onderzochte decennium. De stichting van de Turkse republiek wordt voor kennisgeving aangenomen.

---

⁶⁰ Anoniem, 'De Sultan afgetreden', *De Standaard*, 8 oktober 1922.

⁶¹ Anoniem, 'Varia', *De Standaard*, 3 november 1922.

⁶² Anoniem, 'Sultan en Chalifaat', *De Standaard*, 20 november 1922.

⁶³ Anoniem, 'Varia', *De Standaard*, 30 oktober 1923.

2. De katholieke zuil

De andere grote, confessionele zuil in Nederland was de katholieke zuil. Hoewel Nederland traditioneel te boek staat als een protestants land, is het aantal katholieken, zeker in het zuiden en het oosten van het land, niet te onderschatten.⁶⁴ De aanhangers van de zuil waren verbonden aan de katholieke kerk en voelden derhalve grote loyaliteit richting Rome. Het voornaamste dagblad dat deze zuil bediende was *De Tijd*, dat thans nog bestaat als opinieblad *HP/De Tijd*.⁶⁵ Het was in de onderzochte periode de grootste en meest invloedrijke katholieke krant.⁶⁶ *De Tijd* was een van de oudste confessionele dagbladen, en trachtte voor de katholieken belangrijk nieuws neutraal te verslaan.⁶⁷

De Tijd merkte ook op dat het Ottomaanse Rijk bezig was met het opbouwen van een troepenmacht in 1914.⁶⁸ Te midden van de wereldwijd oplopende spanningen wordt er uitgebreid verslag gedaan van de positie van het Ottomaanse Rijk. Als de Ottomaanse ambassadeur vanuit Bulgarije plotseling vertrekt naar Istanbul is dat reden genoeg voor een verdiepend artikel, dat verder beschouwend in toon is.⁶⁹ De nadruk op religie die waar te nemen was is *De Standaard*, ontbreekt in de verslaggeving.

In augustus 1914 publiceert de krant een overzicht van de aanloop naar de oorlog. Hierin neemt het niet alleen gebeurtenissen van de afgelopen maanden in ogenschouw, maar er wordt een aanloop genomen van bijna anderhalve eeuw. Via onder andere het Congres van Wenen en de eenwording van Duitsland tracht de krant de spanningen op de Balkan te verklaren. Voor het eerst is hier ook een duidelijke rol voor religie weggelegd. De Russische Balkanambities en de constante frustraties tussen de Russen en de Ottomanen worden verklaard door het feit dat de Russische tsaar zichzelf ziet als de rechtmatige opvolger van het Byzantijnse Rijk en de beschermer van de orthodoxe kerk.⁷⁰ In de geest van het Grote Schisma van 1054, waarbij de katholieke kerk en de orthodoxe kerk uit elkaar gaan, bestempelt de redactie de Russen als een 'half-barbaarschen kolossus'.⁷¹ In die hoedanigheid kunnen ze echter nog altijd op meer sympathie rekenen dan de Ottomanen, die de krant betitelt als 'anti-christelijk'.⁷²

In het begin van de Ottomaanse deelname aan de oorlog beperkt *De Tijd* zich tot zeer korte, feitelijke berichtgeving. De formele oorlogsverklaring van België aan het Ottomaanse Rijk

---

⁶⁴ Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, 27-30.

⁶⁵ Wijfjes en Harbers (Red.), *De Krant*, 137-141.

⁶⁶ *Ibidem*, 135.

⁶⁷ *Ibidem*, 136-139.

⁶⁸ Anoniem, 'Leger-mutaties in Turkije', *De Tijd*, 8 januari 1914.

⁶⁹ Anoniem, 'Buitenland, algemeen overzicht', *De Tijd*, 23 januari 1914.

⁷⁰ Simon Sebag Montefiore, *De Romanovs 1613-1918* (Amsterdam, 2016) 19-37.

⁷¹ Anoniem, 'De Oorsprong van den Europeeschen oorlog', *De Tijd*, 22 augustus 1914.

⁷² *Ibidem*.

bijvoorbeeld, wordt medegedeeld in een artikel dat slechts één zin lang is.⁷³ Verder wordt het nieuwswaardig geacht dat de islamitische onderdanen in de overzeese gebiedsdelen van Engeland en Nederland compleet onverschillig staan tegenover het feit dat het Ottomaanse Rijk in oorlog is.⁷⁴ Het Ottomaanse Rijk had zijn oorlog met de geallieerden verklaard tot Jihad, in de hoop dat dit een antikoloniaal sentiment teweeg zou brengen.⁷⁵ Daar waar *De Standaard* dit nagenoeg negeert, beheerst dit een maand lang het nieuws over het Ottomaanse Rijk in *De Tijd*, die zich opgelucht toont over het gebrek aan reactie in de koloniën. Dit kan te maken hebben met het aantal katholieke missies dat op dat moment actief was in Nederlands-Indië.⁷⁶ Het Ottomaanse Rijk wordt dus pas interessant als het de katholieke Nederlandse belangen dreigt te raken.

Rond de jaarwisseling van 1914-15 begint de Heilige Stoel zich op diplomatiek niveau met de oorlog te bemoeien. De paus pleit voor een kerstbestand en een uitwisseling van invalide krijgsgevangenen.⁷⁷ Het feit dat de sultan hiermee akkoord gaat terwijl kerst geen islamitische feestdag is, staat in contrast met Frankrijk. Het traditioneel katholieke Frankrijk had recent een radicale scheiding tussen kerk en staat ingevoerd, die de Heilige Stoel voor het hoofd had gestoten.⁷⁸ Hierna waren de diplomatieke banden tussen het Vaticaan en Frankrijk verbroken.⁷⁹ Historisch gezien wierp Frankrijk zich op tot beschermheer van de katholieke missie, maar het lijkt tot frustratie van *De Tijd* geen intentie te hebben om dit waar te maken.⁸⁰ Dit leidt tot een klein aantal pro-Ottomaanse artikelen. Een voorbeeld is een verslag van een pater die aangeeft hoe de Ottomanen hem altijd goed behandeld hebben terwijl de Fransen enkele kloosterlingen uit hun kloosters hebben gezet in het verleden.⁸¹

Het sentiment slaat in 1915 om van voor naar tegen de Ottomanen. Tussen het verslag van de pater en oktober 1915 druppelen er langzaam berichten binnen dat er iets aan de hand is met de Armeense bevolking van het Ottomaanse Rijk.⁸² Op 31 augustus bijvoorbeeld, wordt er voor het eerst gerept over mogelijke christenvervolging.⁸³ Op 8 oktober wordt er daadwerkelijk bericht over de

---

⁷³ Anoniem, voorpagina, *De Tijd*, 13 november 1914

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ David van Reybrouck, *Revolusi* (Amsterdam, 2020) 98-128.; Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 53-57.

⁷⁶ 'Repertorium van Nederlandse zendings- en missie-archieven 1800-1960'

<http://resources.huygens.knaw.nl/zendingoverzeesekerken/RepertoriumVanNederlandseZendings-EnMissie-archieven1800-1960/gids/organisatie/2979365288> (20 januari 2021).

⁷⁷ John Julius Norwich, *De Pausen, Een Geschiedenis* (Amsterdam 2013) 467-478.

⁷⁸ Vehementer Nos

https://www.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_11021906_vehementer-nos.html (14-02-2021)

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Norwich, *De Pausen*, 467-478.

⁸¹ Anoniem, 'Gemengde berichten, een katholieke priester over Turkije', *De Tijd*, 23 februari 1915.

⁸² Fisk, *De Eerste Holocaust*, 30-31.

⁸³ Anoniem, 'Christenvervolging in Klein-Azië?', *De Tijd*, 31 augustus 1915.

Armeense genocide.⁸⁴ Hierbij baseert de krant zich op dezelfde bron als *De Standaard*. Het oordeel hierover is eenduidig: ‘zulke ongelooflijke duivelachtigheid roept op publiciteit en veroordeling van de hele wereld.’⁸⁵ De krant verbaast zich er daarnaast over dat Wilhelm II als ‘christelijke keizer’ dit kan toestaan. Blijkbaar is het belangrijker voor de krant om de medeplichtige keizer te vermelden dan de eigenlijke dader. Dit is kenmerkend voor het gebrek aan *agency* dat het Ottomaanse Rijk wordt toegekend in berichtgeving.

Drie weken later verschijnt er een bericht over een kinderveiling in het Ottomaanse Rijk, waarbij de sultan een deel van de opbrengst zou hebben gekregen. De schrijver van het artikel is duidelijk teleurgesteld in de Ottomanen ‘die men ons in Europa afschilderde als vrienden van vooruitgang en beschaving.’⁸⁶ Wat volgt is een anekdote van een Armeense man die wordt opgepakt en op bijzonder wrede wijze geëxecuteerd wordt, nadat hij zijn kinderen wilde wreken. De manier waarop hij wordt behandeld, wordt gezien als representatief voor de Turkse volksgeest: ‘Men ziet het, de Turken zijn de Moffen waard: Hunne dierlijke wrede en ontaarde instincten, alles werkt samen om van hen echte broeders in de misdaad te maken.’⁸⁷ De mening over het Ottomaanse Rijk is dus volledig omgeslagen.

Op 11 december 1917 is *De Tijd* euforisch als Jeruzalem ingenomen wordt door Britse troepen. Geen enkele metafoor wordt geschuwd om de blijdschap uit te drukken nu ‘de heiligste der steden’ veroverd is op de ‘volgelingen van de valsche profeet.’ Er wordt zelfs een parallel getrokken met de kruistochten van acht eeuwen eerder, door een gedicht te publiceren dat ‘*god wil het*’ (*deus vult*) als refrein heeft. Het artikel wordt begeleid door een kaart van de Levant, terwijl aannemelijk is dat rechtgeaarde katholieken de geografie van het Heilige Land al wel kende.⁸⁸ Dit benadrukt het gewicht dat de verovering van Jeruzalem voor *De Tijd* had, omdat afbeeldingen in kranten nog erg kostbaar waren.⁸⁹

De rest van de oorlog wordt op dezelfde manier als in *De Standaard* verslagen. 1918 staat vooral in het teken van het ineenstorten van de centrale mogendheden en het uitkijken naar vrede. Hoewel *De Tijd* meer aandacht aan het Ottomaanse Rijk besteedt dan *De Standaard*, komt het zelden verder dan korte, feitelijke mededelingen.

Als in mei 1920 de verliezers van de oorlog hun ‘vonnis’ te horen krijgen, is er verbazing over de severiteit van de afstraffing van Turkije.⁹⁰ *De Tijd* citeert een Franse krant die de vrede ‘op de keper beschouwd zeer onrechtvaardig’ vindt. Er wordt gezinspeeld op een naderend conflict, omdat het

---

⁸⁴ Anoniem, ‘Gruwelen in Armenië’, *De Tijd*, 8 oktober 1915.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Anoniem, ‘Zeeden van jonge Turken’, *De Tijd*, 26 oktober 1915.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ Anoniem, ‘Jeruzalem veroverd’, *De Tijd*, 11 december 1917.

⁸⁹ Wijfjes en Harbers (Red.), *De Krant*, 171-186.

⁹⁰ Anoniem, ‘De vredesvoorwaarden voor Turkije’, *De Tijd*, 11 mei 1920.

Ottomaanse Rijk 'weinig te verliezen heeft' als het 'zijn doodvonnis' niet wil tekenen. Eind mei volgt er een uitgebreider verslag van de op handen zijnde oorlog tegen de Entente. In het artikel wordt serieus rekening gehouden met een nieuwe nationale Turkse staat, zonder sultan.⁹¹ De toon van het artikel is neutraler dan eerdere artikelen, waarin de Turken nog als dierlijk en barbaars werden getypeerd.

Op 21 maart 1921, als Griekenland besluit tot mobilisatie, wordt er voor het eerst gesproken over de Grieks-Turkse oorlog.⁹² *De Tijd* beargumenteert dat de Turken de aanstaande vijandigheden 'aan de domheid en aanmatiging van zijn eigen afgevaardigden te wijten' heeft.⁹³ Hiermee wordt bedoeld op het eindeloze getouwtrek rond de nieuwe grenzen met onder andere Griekenland. Het conflict wordt voor het grootste deel verslagen in de marges van *De Tijd*. Op het moment dat de Turken een nieuw offensief voorbereiden met bijna 300.000 troepen, wordt dit bijvoorbeeld in een hoekje van de tweede pagina afgedrukt, terwijl een Duits jeugdcongres en het centennium van een nu compleet vergeten politicus ieder een volle kolom krijgen.⁹⁴

In oktober van dat jaar wordt er dieper ingegaan op de vernieuwde vijandigheden tussen Turkije en de geallieerden. In een serie verdiepende artikelen wordt 'de Turk' nader geanalyseerd, en hij komt er niet goed vanaf. De artikelen zijn van de hand van de correspondent in Athene, wat het pro-Griekse sentiment verklaart. Het eerste artikel, verschenen op 19 oktober, beargumenteert dat de enige verdienste van de Ottomanen hun militaire genie is en dat ze verder op cultureel gebied niets hebben toegevoegd.⁹⁵ In het tweede deel wordt religieuze tolerantie die vaak aan de Ottomanen wordt toegeschreven, ontkracht door aan te tonen dat dit vooral voortkwam uit pragmatisme. Hiervoor trekt de auteur de hele boekenkast open en gaat hij terug tot 1430.⁹⁶ De serie is verstoken van iedere nuance. Hij verschijnt op het moment dat Griekenland probeert om het gebied tot en met Constantinopel, alsmede een stuk Anatolië, via verdragen in handen te krijgen.⁹⁷ Dit impliceert sterk dat er katholieke steun was voor deze Griekse claim.

Na een perioden van radiostilte neemt het aantal berichten in de nazomer van 1922 toe. Er wordt druk gespeculeerd over vredescongressen en toekomstige constituties en verdragen. Aan het afschaffen van het sultanaat en het daarmee de facto uitroepen van de republiek wordt geen grote aandacht besteedt door *De Tijd*. Een mededeling in de marges en een aantal berichten van maximaal vijf zinnen volstaat.⁹⁸ Dit suggereert desinteresse.

---

⁹¹ Anoniem, 'De actie der Turkse nationalist', *De Tijd*, 29 mei 1920.

⁹² Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 355-383.

⁹³ Anoniem, 'Engeland en de Griekse mobilisatie', *De Tijd*, 23 maart 1921.

⁹⁴ Anoniem, 'Turkije en Griekenland', *De Tijd*, 10 juni 1921.

⁹⁵ Anoniem, 'De Grieksch-Turksche oorlog', *De Tijd*, 19 oktober 1921.

⁹⁶ Anoniem, 'De Grieksch-Turksche oorlog', *De Tijd*, 26 oktober 1921.

⁹⁷ Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 355-383.

⁹⁸ Anoniem, 'Buitenland, algemeen overzicht', *De Tijd*, 4 november 1922.

Als op 29 oktober 1923 de Turkse republiek gesticht wordt door middel van een nieuwe constitutie besteedt *De Tijd* er slechts drie zinnen aan: een kop met daaronder twee keer praktisch dezelfde zin, afkomstig van persbureau Reuter.⁹⁹ Het is een onopvallend kopje ergens op het midden van de tweede pagina en het straalt niet de urgentie uit die je van een wisseling in staatsbestel zou verwachten.

Concluderend lijkt de katholieke zuil aanvankelijk de Ottomanen goed gezind. Dit komt waarschijnlijk voort uit opportunistische overwegingen en niet uit daadwerkelijke sympathie. Het is niet zozeer zo dat men pro Ottomanen was, maar men was uitgesproken tegen hun vijand, Frankrijk. Na de Armeense Genocide die start in 1915 keert het tij. De brute moord op hun medechristenen blijkt onvergefelijk, en de toon wordt duidelijk negatiever. Nadat er vrede is gesloten aan het westfront smeult het conflict tussen Griekenland en het Ottomaanse Rijk nog flink na. Dit lijkt de katholieke zuil echter maar tot op beperkte hoogte te interesseren. Als er al iets geschreven wordt dat langer dan drie zinnen is, dan is de toon vaak neutraal of negatief over de Ottomanen.

---

⁹⁹ Anoniem, 'Turkije Republiek verklaard', *De Tijd*, 29 november 1923.

3. De socialistische zuil

De socialistische zuil was kleiner dan de confessionele zuilen.¹⁰⁰ Aanhangers van deze zuil, die gebaseerd was op het socialistisch gedachtegoed, waren links georiënteerd en voorstanders van een egalitaire samenleving.¹⁰¹ Kolonialisme en imperialisme, en vooral de onderdrukking en ongelijkheid die daarmee hand in hand gaan, stonden hen tegen.¹⁰² De zuil haalde haar nieuws uit het dagblad *Het Volk*, dat de subtitel 'dagblad voor de arbeiderspartij' droeg. De krant was opgericht door de socialistische politicus Pieter Jelles Troelstra, die op dat moment de politiek leider was van de S.D.A.P., en droeg meer het karakter van een partijblad dan van een nieuwsblad.¹⁰³ Na een drietal fusies bestaat de krant tegenwoordig nog onder de naam *Algemeen Dagblad*.¹⁰⁴

Initieel lijkt de insteek van de socialisten een stuk activistischer dan die van de eerder behandelde zuilen. Dit heeft er allicht mee te maken dat het socialisme in de vroege twintigste eeuw nog in opkomst is en zich verzet tegen de status quo.¹⁰⁵ Voorafgaand aan een boek dat op 1 juni 1915 zal verschijnen over de gevolgen van de Balkanoorlog schrijft *Het Volk* een review op 23 mei. De tekst is duidelijk anti-imperialistisch van aard, al trekt het de intenties van beide kanten van de oorlog in twijfel.¹⁰⁶

Deze mening wordt ook duidelijk als de Oostenrijkse aartshertog wordt doodgeschoten. Een uitgebreid bericht over de moord, waarbij alle begrip wordt getoond voor de daders en hun nationalistische motief, eindigt met een duidelijke waarschuwing voor de 'wraak van de verdrukten'.¹⁰⁷

Het Volk verbindt geen bijzondere conclusies aan het toetreden van het Ottomaanse Rijk tot de oorlog, behalve het feit dat dit waarschijnlijk ertoe zal leiden dat meerdere Balkanstaten ook zullen gaan deelnemen.¹⁰⁸

Opvallend is dat *Het Volk* de Armeense genocide nergens vermeldt. Bij *De Tijd* en *De Standaard* zagen we dat het nieuws op 8 oktober 1915 binnenkwam en leidde tot grote verontwaardiging. In *Het Volk* wordt er op die dag en in de weken die volgen geen enkele mededeling gedaan over deportatie, volkerenmoord of een andere oorlogsmisdaad tegen de Armeense bevolking. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat de religieuze zuilen meer verbonden

---

¹⁰⁰ SDAP ledentallen (1895-1939) <https://dnpp.nl/pp/sdap/leden> (7 januari 2021)

¹⁰¹ Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, 34-36.

¹⁰² Anti-imperialisme en internationalisme, <https://socialisme.nu/anti-imperialisme-en-internationalisme/> (10-02-2021)

¹⁰³ Wijfjes en Harbers (Red.), *De Krant*, 139.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 259-269.

¹⁰⁵ Friso Wielenga, *Nederland in de Twintigste Eeuw* (Amsterdam, 2009) 65-77.

¹⁰⁶ Anoniem, 'Een late Erkenning', *Het Volk*, 23 mei 1914.

¹⁰⁷ Anoniem, 'De Oostenrijksche troonopvolger gedood.', *Het Volk*, 29 juni 1914.

¹⁰⁸ Anoniem, 'De oorlog', *Het Volk*, 30 oktober 1914.

voelden met de Armeense christenen. De socialisten voelden die band minder omdat hun zuil niet op religie gestoeld is.¹⁰⁹ De complete afwezigheid van iedere mededeling blijft echter opmerkelijk.

In het gehele jaar 1916 wordt er over Turkije weinig gemeld in *Het Volk*. De meeste mededelingen zijn kort en feitelijk van aard. Wel is er een opvallend opiniestuk afgedrukt waarin de Grote Oorlog vertaald wordt als een worsteling tegen het imperialisme. Volgens de auteur proberen volkeren zich te onttrekken aan vreemde overheersingen. Mochten ze hier niet in slagen, dan zal in de vrede van de Grote Oorlog de kiem liggen van een nieuwe wereldoorlog, zo wordt gewaarschuwd.¹¹⁰ Dit verraadt het standpunt van *Het Volk*, namelijk tegen het Ottomaanse Rijk. Het feit dat het Ottomaanse Rijk uiteen aan het vallen was in natiestaten kan de auteur namelijk niet ontgaan zijn.

Zoals te verwachten valt, is de impact van de verovering van Jeruzalem minder groot voor de socialisten dan voor de eerder onderzochte zuilen.¹¹¹ Het wordt vermeld op de voorpagina en er wordt verteld dat dit gevierd wordt in kerken wereldwijd, maar daarmee moet de lezer het dan ook doen. De vreugde wordt zelfs gerelativeerd door *Het Volk* door erbij te vermelden dat 'de vrucht der campagnes in het Oosten op de slagvelden in het Westen wordt beslist.'

Na een lange stilte met betrekking tot het Turkse front is het eerstvolgende nieuwsfeit dat uitgebreider verslagen wordt de wapenstilstand van 31 oktober 1918. Op diezelfde dag breekt er een revolutie uit in Hongarije en worden er vier socialisten in het Duitse parlement benoemd. Deze nieuwsfeiten worden beide belangrijker gevonden, getuige het feit dat er significant meer woorden aan besteed worden.¹¹² Dit geeft wederom iets aan over de prioriteiten van de zuil, namelijk bij de opkomst van het socialisme dicht bij huis en niet bij een vrede ver weg. Het bericht over de wapenstilstand is relatief uitgebreid, maar neutraal van toon.¹¹³ Wel moet worden opgemerkt dat het vanuit het Britse oogpunt geschreven is.

In een beschouwing van de voortslepende vredesconferenties en van de relaties tussen Turkije en Engeland, neemt *Het Volk* een opvallend standpunt in. De krant pleit namelijk voor een nationalistische rompstaat in Klein-Azië, maar niet onder leiding van de Jonge Turken, die een decennium eerder een coup pleegden en een seculiere en nationalistische insteek hadden:¹¹⁴

*'Het zou voor Europa en de hele wereld heel wat beter zijn, indien de Turken gedwongen werden om een Samenhangend rijk in Klein-Azië te stichten, met den zetel van den sultan te Broessa of in een andere hoofdplaats.'*¹¹⁵

---

¹⁰⁹ Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, 42.

¹¹⁰ Anoniem, 'Vredesproblemen, de strijd der nationaliteiten', *Het Volk*, 7 juli 1916.

¹¹¹ Anoniem, 'De Oorlog', *Het Volk*, 11 december 1917.

¹¹² Anoniem, 'De Oorlog, De Wapenstilstand met Turkije gesloten', *Het Volk*, 31 oktober 1918.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 1-7.

¹¹⁵ Anoniem, 'Buitenland, Engeland en Turkije', *Het Volk*, 23 februari 1920.

Opvallend genoeg is dit precies wat de Jonge Turken probeerden te doen tijdens en na de oorlog.¹¹⁶ *Het Volk* spreekt hier dus een onbewuste voorkeur uit voor precies dat wat er komen gaat. Het oude Ottomaanse Rijk krijgt in het artikel moeiteloos de schuld van alle regionale onrusten van de afgelopen vijftig jaar in de schoenen geschoven en een nieuwe Turkse natiestaat lijkt de oplossing. Het volgende grote verslag over de aanhoudende discussies pleit daar ook voor. Uit dit artikel blijkt niet zozeer sympathie voor de Turkse zaak als wel een hevige aversie jegens de imperialistische drang van de winnaars van de oorlog, die Klein-Azië willen reduceren tot een kolonie.¹¹⁷ Dit heeft te maken, volgens *Het Volk*, met het feit dat er petroleum is gevonden in het gebied.¹¹⁸

Tijdens de afwikkeling van de Grieks-Turkse Oorlog, die formeel eindigt op 15 oktober 1922, lijkt *Het Volk* zich drukker te maken over het feit dat Rusland niet betrokken is bij de onderhandelingen, dan over de oorlog zelf. Op vrijdag 13 oktober, dus twee dagen voor het einde, verschijnt er een paginavullend artikel over de vredesconferentie. Zowel de inleiding als het slot staan vooral stil bij de afwezigheid van de communistische Russen en niet bij de Turken.¹¹⁹ Dit zegt veel over de prioriteiten van *Het Volk*: niet de Turken maar de socialisten staan in het middelpunt.

De verdere ontwikkelingen in Turkije worden bericht zonder de eerdere gekleurde toon. De strijd tussen de regering in Constantinopel en die in Ankara, het afschaffen van het sultanaat en de ballingschap van Mehmed VI worden allen verslagen, maar zonder enig sentiment. In een artikel dat op de vooravond van het congres van Lausanne verschijnt, valt te lezen dat *Het Volk* niet echt enthousiast te krijgen is over de nieuwe regering:

‘En in de plaats van den afgezetten en gevluchten Sultan Mehmed VI is een regeering getreden die haar gezag ontleent aan de besluiten van een nog in de stad Angora in Klein-Azië zetelend parlement, en haar macht aan het geluk dat haar wapens begunstigde.’¹²⁰

De rest van de vredesbespreking volgt de krant met gematigde interesse. Er verschijnt bijna dagelijks een update in de krant, maar deze is zelden langer dan een hand vol zinnen. Als je ter vergelijking kijkt naar een andere internationale crisis die zich tegelijkertijd ontvouwt, namelijk de bezetting van het Ruhrgebied, dan liggen de prioriteiten duidelijk dichterbij huis. Over deze Duitse kwestie, waarvoor te zeggen valt dat hij in het grotere geheel minder impact heeft dan een vredesbespreking in Lausanne, worden namelijk wel hele pagina's volgeschreven.¹²¹

---

¹¹⁶ Fisk, *The Great War for Civilisation*, 393.

¹¹⁷ Rogan, *De Arabieren*, 237-335.

¹¹⁸ Anoniem, 'Imperialistische zorgen voor Azië en de herziening van het verdrag over de verdeling van Turkije', *Het Volk*, 21 juni 1920.

¹¹⁹ Anoniem, 'Buitenland, Overzicht', *Het Volk*, 13 oktober 1922.

¹²⁰ Anoniem, 'Buitenland, overzicht', *Het Volk*, 25 november 1922.

¹²¹ Anoniem, 'De internationale arbeidersbeweging en de bezetting van het Roergebied' *Het Volk*; populair wetenschappelijk bijvoegsel, 17 mei 1923.

Net als bij de katholieken wordt er aan de oprichting van de Turkse republiek geen enkele aandacht besteed. Twee korte zinnen, nog minder dan de toch al minimale verslaggeving van *De Tijd*, volstaan om de socialisten op de hoogte te stellen van het nieuwe Turkse staatsbestel.¹²² Het is blijkbaar in zijn geheel nauwelijks vermeldenswaardig.

Over de gehele onderzochte periode geldt dat de verslaggeving binnen de socialistische zuil een stuk summierder was dan bij de confessionele zuilen.¹²³ De oorzaak hiervan kan gezocht worden bij het aantal socialisten; dit is een stuk lager dan het aantal katholieken of protestanten. Tijdens de Eerste Wereldoorlog heeft de S.D.A.P. een stabiel ledenbestand van ongeveer 24.000 mensen, terwijl bijvoorbeeld de C.H.U. en de A.R.P., de twee grootste protestante partijen, zes keer meer stemmen ontvingen.¹²⁴ Voor zover er over het Ottomaanse Rijk geschreven wordt, is de toon vaak negatief. Dit is te verklaren doordat de socialistische bewegingen opkomen voor de lagere klassen en dus weinig ophebben met een multinationalaal imperium zonder enige vorm van democratie. Imperialisme gaat vaak gepaard met absolutisme en kapitalisme, ideeën waar socialisten zich in de kern tegen verzetten.¹²⁵

---

¹²² Anoniem, 'Turkije een republiek, Moestafa president', *Het Volk*, 30 oktober 1923.

¹²³ Zo leverde de zoekterm 'Turkije' bij *De Tijd* rond de 600 hits per jaar op in Delpher, waar dat er maar 100 waren bij *Het Volk*., Delpher.nl

¹²⁴ SDAP ledentallen (1895-1939) <https://dnpp.nl/pp/sdap/leden> (7 januari 2021)

¹²⁵ H.B. Wiardi Beckman, *Troelstra De Ziener, Keur uit zijn Journalistieken Arbeid* (Amsterdam, 1935) 45.

4. De liberale zuil

De vierde zuil, vaak de liberale zuil genoemd, is van de vier het lastigste om te duiden.¹²⁶ Zowel zij die het liberalisme in een van haar verschillende facetten aanhing, als zij die zich niet met een andere zuil identificeerden, konden tot haar leden gerekend worden.¹²⁷ In het verlengde daarvan waren er twee grote kranten, die beiden nog altijd bestaan: *De Telegraaf* en de *Nieuw Rotterdamsche Courant* (NRC), die later fuseerde met het *Algemeen Handelsblad* tot *NRC Handelsblad*.¹²⁸ Voor deze scriptie zal ik vooral gebruik maken van *De Telegraaf*. Het doel van het onderzoek is het sentiment van de zuilen te achterhalen en *De Telegraaf* is in de regel meer geneigd om dit sentiment te tonen.¹²⁹ *De NRC* had het zich tot missie gemaakt om neutraal te zijn, terwijl *De Telegraaf* zich expliciet profileerde als liberale krant.¹³⁰

De toetreding van het Ottomaanse Rijk tot de Grote Oorlog is groot nieuws voor *De Telegraaf*, die er op 30 oktober de voorpagina mee opent. De krant citeert de Britse krant *The Times*, die een onheilspellende voorspelling doet: 'Het Turksche rijk in Europa zal spoedig niets meer dan een herinnering zijn.'¹³¹ Deze woorden worden een paar dagen later in een verdiepend artikel in eigen woorden herhaald: 'door zich aan de zijde van onze vijanden te scharen en onze bondgenoten aan te vallen heeft Turkije al zijn rechten op onzen steun verbeurd. Nu en voortaan.'¹³² Schrijvende vanuit een neutraal land spreekt *De Telegraaf* onomwonden over 'onze bondgenoten' en 'onze vijanden'. Dit een standpunt dat *De Telegraaf* de hele oorlog doorzet. In februari worden de oorlogsinspanningen van het Ottomaanse Rijk bijvoorbeeld 'onzinnig en kinderachtig' genoemd.¹³³

De Telegraaf wordt in november 1915 aangeklaagd omdat ze te duidelijk de kant van de geallieerden zou hebben gekozen door de centralen 'een groep gewetenlooze schurken' te noemen.¹³⁴ Er volgde vrijspraak.¹³⁵ De vijandelijke taal wordt vervolgens vrij consequent aangehouden in de berichtgeving over de oorlog.

Het nieuws van de Armeense genocide bereikt *De Telegraaf* twee dagen eerder dan *De Tijd* en *De Standaard*. In de berichtgeving ligt de nadruk meer op het feit dat Duitsland en Oostenrijk dit goedkeuren dan op het feit dat er een volk uitgemoord wordt.¹³⁶ In de weken die volgen wordt er met enige regelmaat een update gegeven van de situatie in Armenië. De situatie wordt wel als 'gruwelijk'

---

¹²⁶ Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, 35.

¹²⁷ *Ibidem*, 35-37.

¹²⁸ Wijfjes en Harbers (Red.), *De Krant*, 141-144.

¹²⁹ *Ibidem*, 151.

¹³⁰ *Ibidem*, 144-154.; W.H.R. van Manen, *Toen de Nieuwe Rotterdamsche Courant werd opgericht* (Rotterdam, 1944) 37-39.

¹³¹ Anoniem, 'Turkije opent de vijandelikheden', *De Telegraaf*, 30 oktober 1914.

¹³² Anoniem, 'Turkije contra de geallieerden', *De Telegraaf*, 2 november 1914.

¹³³ Anoniem, 'Zes maanden oorlog', *De Telegraaf*, 5 februari 1915.

¹³⁴ Anoniem, 'De krijgsbedrijven', *De Telegraaf*, 16 juni 1915.f

¹³⁵ Wijfjes en Harbers (Red.), *De Krant*, 154.

¹³⁶ Anoniem, 'De verontwaardiging over de moorden in Armenië', *De Telegraaf*, 8 oktober 1915.

omschreven, maar een directe aanklacht jegens het Ottomaanse Rijk blijft achterwege.¹³⁷ Dit is bijzonder omdat *De Telegraaf* er eerder geen moeite mee had om Duitsland en Oostenrijk te veroordelen.

Als in december Jeruzalem wordt ingenomen, beheerst dit de voorpagina van *De Telegraaf*. De krant staat uitgebreid stil bij de significantie van de stad voor de verschillende religies en bij de internationale reacties. De krant is echter niet te betrappen op overdreven partijdigheid in de verovering, hoewel het opvalt dat de kranten van de overwinnaars eerst de loftrumpet laten steken voordat de Duitse en Oostenrijkse kranten aan het woord komen.¹³⁸

Op 10 februari 1918 overlijdt oud-sultan Abdul Hamid II. In de verslaggeving hierover valt de neutraliteit van *De Telegraaf* op. *De Standaard* had hem niet geheel zonder reden tot moordenaar gebombardeerd.¹³⁹ *De Telegraaf* geeft daarentegen een keurige, uitgebreide necrologie.¹⁴⁰ Als een half jaar later zijn opvolger, Mehmed V, overlijdt, is het bericht aanmerkelijk korter, maar even neutraal in toon.¹⁴¹

In de aanloop naar de vredesbesprekingen blikt *De Telegraaf* terug op het verloop van de oorlog. Op 20 augustus 1918 verschijnt er een lang artikel over de Ottomaanse oproep tot jihad in de oorlog in de krant. Het eerder opgemerkte gebrek aan *agency* van de Ottomanen, komt hierin wederom sterk naar voren. Dat begint al bij de subtitel van het artikel: '*Duitschland als handlanger van Turkije*'. De verantwoordelijkheid van het Ottomaanse handelen wordt nagenoeg volledig bij Duitsland gelegd.¹⁴²

In december 1918 komt er, in anticipatie van het vredescongres dat de maand erna zal aanvangen, meer aandacht voor het Griekse perspectief. De Ottomanen komen er daarbij niet gunstig vanaf. Er verschijnt allereerst een verslag van een Griek die Smyrna vertegenwoordigt in het Ottomaanse parlement, die zijn zoektocht naar wat er nu eigenlijk gebeurd is in de oorlog beschrijft.¹⁴³ De stad Smyrna, cultureel Grieks, was door de Turken uitgemoord.¹⁴⁴ Hij pleit ervoor om het 'onderdrukte hellenisme' te bevrijden van het 'Turkse juk'. Het pleidooi wordt afgesloten met een haast emotionele oproep:

---

¹³⁷ Anoniem, 'De gruwelen in Armenië', *De Telegraaf*, 12 januari 1916.

¹³⁸ Anoniem, 'Jeruzalem gevallen', *De Telegraaf*, 11 december 1917.

¹³⁹ Rogan, *The Fall of The Ottomans*, 1-9.

¹⁴⁰ Anoniem, 'Ex-sultan van Turkije overleden', *De Telegraaf*, 11 februari 1918.

¹⁴¹ Anoniem, 'De sultan van Turkije', *De Telegraaf*, 4 juli 1918.

¹⁴² Anoniem, 'Ophitsing tot christenmoord. Duitschland als handlanger van Turkije.', *De Telegraaf*, 20 augustus 1918.

¹⁴³ Anoniem, 'Een requisitoir tegen de Turksche regeering', *De Telegraaf*, 7 december 1918.

¹⁴⁴ 'Athens and Ankara at odds over genocide'

<https://web.archive.org/web/20080701033913/http://www.independent.co.uk/news/world/europe/athens-and-ankara-at-odds-over-genocide-691559.html> (14-02-2021)

*'De Turken hebben in de laatste tien jaar zooveel, schelmenstreken, wreedheden en misdaden uitgehaald, dat ze, elk recht op onafhankelijkheid hebben verbeurd. Een Turksch gouvernement onafhankelijk laten bestaan, zou een onrechtvaardigheid, een belediging zijn voor de beschaving en een gevaar voor den wereldvrede.'*¹⁴⁵

In navolging daarvan verschijnt er drie weken later een uitgebreid onderzoek naar de Griekse onderdanen van het Ottomaanse Rijk, met de veelzeggende ondertitel *'2.500.000 Grieken vragen om hun bevrijding van het Ottomaansche juk en hun vereeniging met het Moederland'*. Het artikel doet dit onderzoek in het kader van 'den beginselen van president Wilson', doelende op het zelfbeschikkingsrecht van volken.¹⁴⁶ De inzet is duidelijk en in het artikel wordt consequent gesproken over het Ottomaanse Rijk als onderdrukkende macht. Daar waar Grieken niet een numeriek overtal hebben, haalt *De Telegraaf* historische claims aan. Zo zou Constantinopel 'meer dan duizend jaar' 'het voornaamste centrum van het hellenisme' geweest zijn.¹⁴⁷ Kanttekening hier is wel dat het verslag zich in de rubriek voor 'ingezonden mededeelingen' bevindt en dus niet direct van de redactie afkomstig is.

Zoals eerder bij andere kranten was waargenomen, speelt het Ottomaanse Rijk geen rol van betekenis in de verslaggeving van Versailles. De enige noemenswaardige uitzondering hierop is een artikel dat op 25 juli 1919 verschijnt en gaat over de toekomstperspectieven van het Ottomaanse Rijk. Met name de omschrijving van het Turkse karakter is interessant:

*'het Turksche volk heeft ongetwijfeld sommige goede hoedanigheden, met name de Anatolische boer die als men hem niet met godsdienstige of fanatieke inblazingen aan boord komt, niets anders verlangt dan in vrede te leven en zijn oogst te verzorgen. Maar dat mag hij juist niet doen, naar 't schijnt.'*¹⁴⁸

De Turkse bevolking is de auteur grotendeels onbekend, maar wordt in een haast oriëntalistisch kader afgeschilderd. 'De Anatolische boer' wil lekker op zijn akkertje werken maar wordt gecorrumpeerd door hogerhand. Dit wordt ook duidelijk uit de openingszin van de krant van 15 november 1919, die we tegenwoordig als uiterst racistisch zouden zien: 'De Turken zijn als Oosterlingen van diplomatieken aanleg en missen buitendien het westersche besef van de werkelijkheid.'¹⁴⁹ Het gebrek aan voortgang in de vredesbespreking wordt volledig gewijd aan het luie karakter van het Turkse volk.¹⁵⁰ De bij de protestantse zuil gemaakte observatie over het gebruik van de term 'de Turk' is hier wederom van toepassing.

---

¹⁴⁵ Anoniem, 'Een requisitoir tegen de Turksche regeering', *De Telegraaf*, 7 december 1918.

¹⁴⁶ Fourteen Points, <https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points>, 15-02-2021

¹⁴⁷ Anoniem, 'Het hellenisme en de beginselen van president Wilson', *De Telegraaf*, 28 december 1918.

¹⁴⁸ Anoniem, 'De toestand in Turkije, vervlogen hoop', *De Telegraaf*, 25 juli 1919.

¹⁴⁹ Anoniem, 'En Turkije?', *De Telegraaf*, 15 november 1919.

¹⁵⁰ Anoniem, 'De 'unspeakable Turk'', *De Telegraaf*, 11 maart 1920.

Als in november 1922 het sultanaat wordt opgeheven is *De Telegraaf* opvallend mild van oordeel over Mehmed VI.¹⁵¹ Op de dag dat de voormalige sultan de wijk neemt naar Malta, staat Turkije weliswaar op de voorpagina van *De Telegraaf*, maar niet met dat nieuws. Het vertrekken van de sultan wordt slechts in een kort zinnetje vermeld.¹⁵²

Als de Vrede van Lausanne eindelijk gesloten wordt, plaatst *De Telegraaf* een beschouwing van de Engelse oud-premier Lloyd-George prominent op de voorpagina. Het door hem gekozen slotcitaat, dat hij op zijn beurt weer ontleent aan *The Times*, vat het sentiment goed samen:

'Alle berichten die hier te krijgen zijn, versterken het geloof dat de nieuwe Turk niets anders is dan de oude, en dat de komende tijd van verlichting en broederliefde in Turkije, waarop men althans officieel hoort te hopen (...) op zijn best vernederend zal zijn en in 't ergste geval een bloedige chaos.'¹⁵³

Het valt over de gehele bestudeerde periode op dat er veel verslaggeving is over het Ottomaanse Rijk. Daar waar *Het Volk* gemiddeld nog niet één keer per week schreef over de Ottomanen, redt *De Telegraaf* het gemiddeld om meer dan twee berichten per dag erover te schrijven, de zondag meegerekend. Dit komt ook doordat de krant nu eenmaal een stuk groter is. Het is geen uitzondering dat een editie van *De Telegraaf* acht pagina's telt.¹⁵⁴ Hoewel *De Telegraaf* een uitgesproken standpunt had in de oorlog tegen Duitsland en Oostenrijk, laat de krant na om deze mening door te trekken naar het Ottomaanse Rijk. Er wordt over het algemeen weinig *agency* toegekend aan hen. Als het Ottomaanse Rijk al genoemd wordt, is het altijd in de context van een andere gebeurtenis. De toon is dan vaak licht negatief of neutraal. Op geen enkel punt kan men zich echt enthousiast maken voor de Turken; noch voor het Ottomaanse Rijk, noch voor Turkije.

---

¹⁵¹ Anoniem, 'Het Einde van het sultanaat, demo-cratie of dictatuur?', *De Telegraaf*, 4 november 1922.

¹⁵² Anoniem, voorpagina, *De Telegraaf*, 18 november 1922.

¹⁵³ Anoniem, 'De Conferentie van Lausanne', *De Telegraaf*, 29 juli 1923.

¹⁵⁴ Wijfjes en Harbers (Red.), *De Krant*, 144-154.

Conclusie

Deze scriptie toont aan dat de vier zuilen initieel niet eenduidig kijken naar de ontwikkelingen in het Ottomaanse Rijk. De protestantse en de socialistische zuil hebben weinig sympathie voor het tanende sultanaat. Bij de protestanten komt dit voort uit een religieuze afweging. De Islam is voor hen onverenigbaar met hun eigen geloof. Dit uit zich met name door de keuze van invalshoeken. consequent worden ontwikkelingen met een religieuze bril benaderd.

Voor de socialisten is niet het religieuze, maar het staatkundige aspect de afknapper. Het linkse ideaal van gelijkheid en emancipatie van de lagere klasse botst met het autoritaire karakter van de Ottomaanse monarchie. Dit blijkt meerdere malen uit de aangeslagen toon in de artikelen. Als er al geschreven wordt over het Ottomaanse Rijk, dan is de toon vrijwel zonder uitzondering negatief.

De katholieken zijn daarentegen de Ottomanen wel goedgezind, al komt dit vooral voort uit hun aversie jegens het geallieerde Frankrijk. De Ottomanen zijn voor hen vaak een middel om aan te tonen hoe ver de Fransen wel niet zijn afgedwaald van de katholieke herder in Rome. Als zelfs de islamieten hem goed gezind zijn, hoe verderfelijker moeten de Fransen dan wel niet zijn, lijkt vaak de boodschap.

De liberale zuil trekt het meest openlijk partij in de oorlog, namelijk voor de centralen. Het is des te opvallender dat deze voorkeur wel geldt voor de centralen dicht bij huis, maar niet voor het Ottomaanse Rijk. Op geen enkel punt is er sympathie waar te nemen voor hen.

Er zijn ook twee belangrijke overeenkomsten tussen de vier zuilen waar te nemen. De eerste betreft de Armeense Genocide die vanaf 1915 aan de gang is. Het Ottomaanse Rijk verspeelt met de gepleegde genocide het laatste beetje goodwill dat het nog had. Zelfs de katholieke zuil, die aanvankelijk het Ottomaanse Rijk het voordeel van de twijfel lijkt te geven, komt daar in 1915 van terug. De daad wordt -direct danwel indirect- collectief veroordeeld. Na de genocide zijn de zuilen eensgezind in hun veroordeling. Geen enkele zuil is dan ook echt rouwig om de doodstrijd van de oude bondgenoot van Nederland.

Ten tweede lijkt geen enkele zuil echt *agency* toe te kennen aan het Ottomaanse Rijk en aan haar inwoners. Deels lijkt dit voort te komen uit een geografische en mentale afstand tussen Nederland en het Ottomaanse Rijk. De berichtgeving is vaak kort en de nadruk wordt gelegd op actoren die dichterbij liggen, zoals Frankrijk, Duitsland en Engeland. Voor een deel lijkt dit echter ook voort te komen uit een oriëntalistisch wereldbeeld. Het Ottomaanse Rijk wordt, soms impliciet, soms expliciet, conform Edward Saids boek *Orientalism* afgeschilderd als passieve, onderontwikkelde actoren.¹⁵⁵

---

¹⁵⁵ Edward Said, *Orientalism* (New York, 1978).

Het sentiment jegens Turkije van de Nederlanders is lastig vast te stellen omdat media vooral zendt richting haar lezers, en weinig ontvangt van die lezers. Voor een vervolgonderzoek zou het interessant zijn om andere media te bekijken, naast de krant. Als er naast dit medium ook gekeken zou worden naar radio en opiniebladen, dan zou er een completer beeld ontstaan.

In de gebruikte onderzoeksmethode schuilt het nadeel dat een artikel over het hoofd gezien werd. Dit kan voorkomen worden door alle kanten handmatig door te lezen of door het aantal gebruikte zoektermen uit te breiden.

De vraag is hoe Nederland zich verhoudt tot Turkije zou in een vervolgonderzoek centraal kunnen staan. In dat geval zou het hele systeem van zuilen losgelaten kunnen worden. Een *in-depth* studie van de archieven van het ministerie van Buitenlandse Zaken zou deze vraag ook kunnen beantwoorden, zeker als dit gecombineerd zou worden met de verhandelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal. De geheimhoudingstermijn voor beide archieven is inmiddels ruim verstreken. Hiervoor zou een literatuuronderzoek naar het politieke klimaat in Nederland van die periode behulpzaam kunnen zijn. Het onderzoek zou vice versa ook weer veel kunnen toevoegen aan onze kennis van het buitenlandbeleid in die periode, zeker in het licht van de neutraliteitspolitiek die toen gevoerd werd.

Bibliografie

1. Kranten

1a. *De Standaard*

- Anoniem, 'Buitenland', *De Standaard*, 27 juni 1914.
- Anoniem, 'Varia', *De Standaard*, 1 juli 1914.
- Anoniem, 'Varia', *De Standaard*, 13 juli 1914.
- Anoniem, 'Het voorspel van den wereldoorlog', *De Standaard*, 4 januari 1915.
- Anoniem, 'Buitenland, de Groote Oorlog, de toestand', *De Standaard*, 8 oktober 1915.
- Anoniem, 'Buitenland, varia', *De Standaard*, 24 juni 1916.
- Anoniem, 'De Historie van het jaar 1916', *De Standaard*, 17 januari 1917.
- Anoniem, 'Jerusalem veroverd', *De Standaard*, 12 december 1917.
- Anoniem, 'Buitenland, De Groote Oorlog', *De Standaard*, 1 november 1918.
- Anoniem, 'Buitenland, De Groote Oorlog', *De Standaard*, 9 november 1918.
- Anoniem, 'knooppunt der wereldhistorie', *De Standaard*, 6 mei 1919.
- Anoniem, 'Turksche Wreedheden', *De Standaard*, 18 mei 1922.
- Anoniem, 'Turksche Wreedheden', *De Standaard*, 31 mei 1922
- Anoniem, 'De Wreedheden in Anatolie', *De Standaard*, 6 juni 1922.
- Anoniem, 'De Sultan afgetreden', *De Standaard*, 8 oktober 1922.
- Anoniem, 'Varia', *De Standaard*, 3 november 1922.
- Anoniem, 'Sultan en Chalifaat', *De Standaard*, 20 november 1922.
- Anoniem, 'Varia', *De Standaard*, 30 oktober 1923.

1b. *De Tijd*

- Anoniem, 'Leger-mutaties in Turkije', *De Tijd*, 8 januari 1914.
- Anoniem, 'Buitenland, algemeen overzicht', *De Tijd*, 23 januari 1914.
- Anoniem, 'Buitenland, Algemeen overzicht', *De Tijd*, 13 juni 1914.
- Anoniem, 'De Oorsprong van den Europeeschen oorlog', *De Tijd*, 22 augustus 1914.
- Anoniem, voorpagina, *De Tijd*, 13 november 1914
- Anoniem, 'Gemengde berichten, een katholieke priester over Turkije', *De Tijd*, 23 februari 1915.
- Anoniem, 'Christenvervolging in Klein-Azië?', *De Tijd*, 31 augustus 1915.
- Anoniem, 'Gruwelen in Armenië', *De Tijd*, 8 oktober 1915.
- Anoniem, 'Zeeden van jonge Turken', *De Tijd*, 26 oktober 1915.
- Anoniem, 'Jeruzalem veroverd', *De Tijd*, 11 december 1917.
- Anoniem, 'De vredesvoorwaarden voor Turkije', *De Tijd*, 11 mei 1920.
- Anoniem, 'De actie der Turkse nationalisten', *De Tijd*, 29 mei 1920.

Anoniem, 'Engeland en de Griekse mobilisatie', *De Tijd*, 23 maart 1921.
Anoniem, 'Turkije en Griekenland', *De Tijd*, 10 juni 1921.
Anoniem, 'De Grieksch-Turksche oorlog', *De Tijd*, 19 oktober 1921.
Anoniem, 'De Grieksch-Turksche oorlog', *De Tijd*, 26 oktober 1921.
Anoniem, 'Buitenland, algemeen overzicht', *De Tijd*, 4 november 1922.
Anoniem, 'Turkije Republiek verklaard', *De Tijd*, 29 november 1923.

1c. *Het Volk*

Anoniem, 'Een late Erkenning', *Het Volk*, 23 mei 1914.
Anoniem, 'De Oostenrijksche troonopvolger gedood.', *Het Volk*, 29 juni 1914.
Anoniem, 'De oorlog', *Het Volk*, 30 oktober 1914.
Anoniem, 'Vredesproblemen, de strijd der nationaliteiten', *Het Volk*, 7 juli 1916.
Anoniem, 'De Oorlog', *Het Volk*, 11 december 1917.
Anoniem, 'De Oorlog, De Wapenstilstand met Turkije gesloten', *Het Volk*, 31 oktober 1918.
Anoniem, 'Buitenland, Engeland en Turkije', *Het Volk*, 23 februari 1920.
Anoniem, 'Imperialistische zorgen voor Azië en de herziening van het verdrag over de verdeling van Turkije', *Het Volk*, 21 juni 1920.
Anoniem, 'Buitenland, Overzicht', *Het Volk*, 13 oktober 1922.
Anoniem, 'Buitenland, overzicht', *Het Volk*, 25 november 1922.
Anoniem, 'De internationale arbeidersbeweging en de bezetting van het Roergebied' *Het Volk; populair wetenschappelijk bijvoegsel*, 17 mei 1923.
Anoniem, 'Turkije een republiek, Moestafa president', *Het Volk*, 30 oktober 1923.

1d. *De Telegraaf*

Anoniem, 'Turkije opent de vijandelijkheden', *De Telegraaf*, 30 oktober 1914.
Anoniem, 'Turkije contra de geallieerden', *De Telegraaf*, 2 november 1914.
Anoniem, 'Zes maanden oorlog', *De Telegraaf*, 5 februari 1915.
Anoniem, 'De krijgsbedrijven', *De Telegraaf*, 16 juni 1915.
Anoniem, 'De verontwaardiging over de moorden in Armenië', *De Telegraaf*, 8 oktober 1915.
Anoniem, 'De gruwelen in Armenië', *De Telegraaf*, 12 januari 1916.
Anoniem, 'Jeruzalem gevallen', *De Telegraaf*, 11 december 1917.
Anoniem, 'Ex-sultan van Turkije overleden', *De Telegraaf*, 11 februari 1918.
Anoniem, 'De sultan van Turkije', *De Telegraaf*, 4 juli 1918.
Anoniem, 'Ophitsing tot christenmoord; Duitschland als handlanger van Turkije.', *De Telegraaf*, 20 augustus 1918.

Anoniem, 'Wapenstilstand met Turkije', *De Telegraaf*, 1 november 1918.

Anoniem, 'Een requisitoir tegen de Turksche regeering', *De Telegraaf*, 7 december 1918.

Anoniem, 'Het hellenisme en de beginselen van president Wilson', *De Telegraaf*, 28 december 1918.

Anoniem, 'De toestand in Turkije, vervlogen hoop', *De Telegraaf*, 25 juli 1919.

Anoniem, 'En Turkije?', *De Telegraaf*, 15 november 1919.

Anoniem, 'De 'unspeakable Turk'', *De Telegraaf*, 11 maart 1920.

Anoniem, 'Het Einde van het sultanaat, demo-cratie of dictatuur?', *De Telegraaf*, 4 november 1922.

Anoniem, voorpagina, *De Telegraaf*, 18 november 1922.

Anoniem, 'De Conferentie van Lausanne', *De Telegraaf*, 29 juli 1923.

2. Secundaire literatuur

Clark, Christopher, *Slaapwandelaars, Hoe Europa In 1914 Ten Oorlog Trok* (2015, Amsterdam).

Fisk, Robert, *De Eerste Holocaust* (Amsterdam, 2008).

Fisk, Robert, *The Great War For Civilisation. The Conquest Of The Middle East* (Londen, 2005).

Gingeras, Ryan, *Fall of the Sultanate: The Great War and the end of the Ottoman Empire, 1908-1922* (Oxford, 2016).

Hart, Peter, *The Great War 1914-1918* (Londen, 2014).

Jakobs, M., *Diplomatieke Betrekkingen tussen De Republiek en het Ottomaanse Rijk 1612-1629*, (Utrecht, 2011).

Lijphart, Arend, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek* (Amsterdam, 1968).

Manen, W.H.R. van, *Toen de Nieuwe Rotterdamsche Courant werd opgericht* (Rotterdam, 1944).

Montefiore, Simon Sebag, *De Romanovs 1613-1918* (Amsterdam, 2016).

Moeyes, Paul, *Buiten schot. Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog 1914-1918* (Amsterdam, 2011).

Norwich, John Julius, *De Pausen, Een Geschiedenis* (Amsterdam 2013).

Reybrouck, David van, *Revolusi* (Amsterdam, 2020).

Rogan, Eugene, *De Arabieren, Een Geschiedenis* (Amsterdam, 2010).

Rogan, Eugene, *The Fall of The Ottomans, The Great War in the Middle East 1914-1920* (Londen, 2015).

Said, Edward, *Orientalism* (New York, 1978).

Stevenson, David, *1914-1918, The History Of The First World War* (Londen, 2012).

Wiardi Beckman, H.B., *Troelstra De Ziener, Keur uit zijn Journalistieke Arbeid* (Amsterdam, 1935).

Wielenga, Friso, *Nederland in de Twintigste Eeuw* (Amsterdam, 2009).

Wijffes, Huub en Harbers, Frank, (Red.), *De Krant, Een cultuurgeschiedenis* (Amsterdam, 2019).

Zamoyski, Adam, *1812, Napoleons fatale veldtocht naar Moskou* (Amsterdam 2005).

3. Websites

Anti-imperialisme en internationalisme,

<https://socialisme.nu/anti-imperialisme-en-internationalisme/> (10 februari 2021)

'Athens and Ankara at odds over genocide'

<https://web.archive.org/web/20080701033913/http://www.independent.co.uk/news/world/europe/athens-and-ankara-at-odds-over-genocide-691559.html> (14 februari 2021)

Fourteen Points, <https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points> (13 februari 2021).

'Minister Kaya uitgezet als ongewenste vreemdeling',

<https://nos.nl/artikel/2162700-minister-kaya-uitgezet-als-ongewenst-vreemdeling.html> (15 februari 2021).

Repertorium van Nederlandse zendings- en missie-archieven 1800-1960,

<http://resources.huygens.knaw.nl/zendingoverzeesekerken/RepertoriumVanNederlandseZendings-EnMissie-archieven1800-1960/gids/organisatie/2979365288> (20 januari 2021).

SDAP ledentallen (1895-1939), <https://dnpp.nl/pp/sdap/leden> (7 januari 2021).

Turkije dreigt Nederland met 'maatregelen': hoe belangrijk is de handel?

<https://www.businessinsider.nl/turkije-dreigt-nederland-met-maatregelen-hoe-belangrijk-de-handel/> (15 februari 2021)

Vehementer Nos

https://www.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_11021906_vehementer-nos.html (14 februari 2021)

'Verzuiling' <https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxub/verzuiling> (8 februari 2021)

'Wat is Delpher' <https://www.delpher.nl/nl/platform/pages/helpitems?nid=370> (15 februari 2021)

4. Afbeeldingen

Pag. 1 Levni, Sultansportret met tulp (ca. 1720), Topkapi Palace Museum Library

Pag. 11 'Palestine - Jerusalem. General Allenby's entrance into Jerusalem', Library of Congress, (#93513671)

Bijlage 1: Sleutelgebeurtenissen in het ontstaan van de republiek Turkije

Moord op Frans-Ferdinand	28 juni 1914
Begin Eerste Wereldoorlog	28 juli 1914
Ottomaanse Rijk neemt deel aan de Eerste Wereldoorlog	29 oktober 1914
Begin Gallipoli	17 februari 1915
Begin Armeense genocide	24 april 1915
Einde Gallipoli	9 januari 1916
Begin Arabische opstand	5 juni 1916
Verovering Jeruzalem	9 december 1917
Dood Mehmed V	3 juli 1918
Verovering Damascus	1 oktober 1918
Wapenstilstand van Mudros	30 oktober 1918
Einde Eerste Wereldoorlog	11 november 1918
Begin Grieks-Turkse Oorlog	mei 1919
Verdrag van San Remo	25 april 1920
Verdrag van Sèvres	10 augustus 1920
Einde Grieks-Turkse Oorlog	15 oktober 1922
Afschaffing sultanaat	1 november 1922
Ballingschap Mehmed VI	17 november 1922
Vrede van Lausanne	24 juli 1923
Stichting Turkse republiek	29 oktober 1923